

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ПЕТРА
МОГИЛИ
ІНСТИТУТ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ПЕРЕКЛАДУ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

КАЗМІРУК ВАЛЕРІЯ

ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ВНУТРІШНЬОГО МОВЛЕННЯ
ПЕРСОНАЖІВ У ТВОРАХ ДЖ. ДЖОЙСА ТА В. ВУЛФ

Автореферат дипломної роботи
на здобуття освітньо — кваліфікаційного рівня магістр

Спеціальності 035 – Філологія
Спеціалізації 035.04 Германські мови та література
(переклад включно) – англійська мова

Науковий керівник:

к. філол. н., ст.викл. Лютянська Наталя Іванівна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Роботу присвячено дослідженню особливостей вербалізації внутрішнього мовлення персонажів у британському художньому дискурсі періоду модернізму. Останній характеризується надмірною увагою письменників до внутрішнього світу людини, її емоцій та почуттів, що проявляється зокрема через зображення внутрішнього мовлення персонажів у творах.

Внутрішнє мовлення як психологічний процес беззвучної мовленнєвої діяльності людини досліджували такі вчені-психологи та психіатри, як Б. Ф. Баєв, Л. Л. Синельникова, В. М. Макаров, Ю. Л. Трофімов, В. В. Рибалка, П. А. Гончарук.

Спроби комплексного аналізу внутрішнього мовлення як процесу мисленнєвої та мовленнєвої діяльності та його обумовленості було зроблено такими вченими-психолінгвістами як О. О. Потєбнею, В. фон Гумбольдом, І. Бодуеном де Куртене, Л. С. Виготським, В. П. Беляніним, О. М. Леонтьєвим та Т. М. Ушаковою.

Як один з художніх засобів, що у літературних творах застосовується у якості засобу репрезентації мовленнєво-розумової діяльності персонажів з метою їх точної портретизації, внутрішнє мовлення досліджували лінгвісти та літературознавці С. О. Аветисова, К. Я. Кусько, В. А. Кухаренко, І. В. Артюшков, І. А. Бехта, З. І. Ліщишин, О. А. Сенічева та ін.

Однак, кількість робіт, присвячених аналізу внутрішнього мовлення з точки зору перекладознавства та визначенню оптимальних підходів до перекладу внутрішнього мовлення персонажів у художніх творах українською мовою на сьогодні залишається недостатньою.

Внутрішнє мовлення як засіб репрезентації внутрішнього світу та характеристики героя літературного твору широко використовується у творах британських письменників періоду модернізму, багато з яких ще не перекладені українською мовою, а велику кількість уже існуючих перекладів модерністських творів українською мовою було зроблено відносно недавно (2016-2018 рр.) та на теперішній час не було проаналізовано у наукових працях з перекладознавства.

Актуальність нашого дослідження зумовлена потребою комплексного вивчення особливостей та способів перекладу з англійської мови українською вербалізаторів внутрішнього мовлення персонажів з урахуванням їх лінгвістичних та когнітивних характеристик.

Метою роботи є визначення особливостей вербалізації та відтворення внутрішнього мовлення персонажів у творах британських модерністів, а саме Дж. Джойса та В. Вулф.

Поставлена мета досягається вирішенням таких **завдань**:

- охарактеризувати внутрішнє мовлення з позицій психолінгвістики;
- з'ясувати особливості вербалізації внутрішнього мовлення персонажів у художніх творах з точки зору лінгвостилістики;

- визначити основні труднощі перекладу внутрішнього мовлення персонажів у художньому дискурсі;

- встановити специфіку британського художнього дискурсу періоду модернізму;

- дослідити внутрішнє мовлення персонажів та особливості його відтворення у творах Дж. Джойса та В. Вулф;

- визначити та класифікувати найчастіше використовувані способи перекладу внутрішнього мовлення персонажів на матеріалі текстів перекладу романів В. Вулф «Місіс Делловей» та Дж. Джойса «Улісс».

Мета і завдання роботи зумовили вибір **основних методів** дослідження, а саме *класифікаційного аналізу* – для впорядкування й цілісного представлення опрацьованого матеріалу у вигляді класифікацій; *порівняльного аналізу* – для зіставлення між собою як текстів оригіналів та текстів перекладів в цілому, так і на рівні окремих складових. За допомогою *структурно-семантичного аналізу* вивчалися формально-змістові характеристики вербальних одиниць лексичного рівня. *Функціональний аналіз* використовувався для визначення того, як функціональні характеристики вихідних текстів та/або одиниць визначають способи їхнього іншомовного відтворення.

Об'єктом дослідження є лексичні та синтаксичні одиниці на позначення внутрішнього мовлення персонажів у творах Дж. Джойса (113 одиниць) та В. Вулф (168 одиниць).

Предметом дослідження є особливості відтворення внутрішнього мовлення персонажів у творах Дж. Джойса та В. Вулф українською мовою.

Матеріалом дослідження слугували: англomовний текст роману Дж. Джойса «Улісс» та текст його перекладу українською мовою, виконаний О. Терехом та О. Мокровольським; англomовний текст роману В. Вулф «Місіс Делловей» та текст його перекладу українською мовою, виконаний Т. Бойком.

Наукова новизна роботи полягає у комплексному аналізі та визначенні оптимальних стратегій і способів перекладу українською мовою вербалізаторів внутрішнього мовлення персонажів творів британського художнього дискурсу періоду модернізму.

Теоретична значимість дослідження полягає у тому, що його результати є внеском до загального перекладознавства, лінгвостилістики та психолінгвістики.

Практична цінність роботи у тому, що її результати можуть застосовуватися при викладанні практичного курсу перекладу, порівняльної стилістики англійської та української мов.

Структура роботи: робота складається зі вступу, двох розділів (теоретичного та практичного), загальних висновків та списку використаних джерел.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

Розділ 1 «Теоретичні засади дослідження внутрішнього мовлення людини» присвячено аналізу поняття внутрішнього мовлення з точки зору психолінгвістики для дослідження його як мислиннево-мовленнєвого процесу, та з погляду лінгвостилістики для розгляду внутрішнього мовлення як засобу характеристики персонажів у літературі. На основі проаналізованих даних доводиться важливість точного відтворення елементів внутрішнього мовлення у художніх текстах під час їх передачі іншими мовами та перераховуються основні підходи до перекладу таких одиниць.

У другому розділі **«Специфіка відтворення українською мовою внутрішнього мовлення людини у творах британських модерністів»** визначаються особливості модерністської прози, для якої прийом вербалізації внутрішнього мовлення персонажів є одним з ключових засобів створення сюжету та системи образів художнього твору. На основі англійських текстів оригіналу модерністських романів В. Вулф «Місіс Деллоуей» та Дж. Джойса «Улісс», та текстів їх перекладу українською мовою категоризуються та кількісно порівнюються найуживаніші способи перекладу фрагментів внутрішнього мовлення у художній літературі, а також аналізується доцільність та вмотивованість використання тих чи інших методів перекладу для різних типів внутрішнього мовлення персонажів.

ВИСНОВКИ

Внутрішнє мовлення — це незвуковий тип звертання особи до себе чи до уявного співрозмовника.

Перші дослідження внутрішнього мовлення як мисленнєвого процесу та важливого етапу сприйняття людиною навколишньої дійсності почалися у сфері психіатрії та психології, а згодом поширилися у галузь психолінгвістики — науки, що дозволяє вивчати мовлення та пов'язані з ним процеси у розрізі їх залежності від психологічних якостей та станів людини.

Такі комплексні дослідження дозволили вченим з'ясувати, що внутрішнє мовлення є процесом не лише мислинним, а й мовленнєвим та відрізняється від зовнішнього недоступністю для сприйняття іншими.

До спільних рис зовнішнього та внутрішнього мовлення належить, передусім, обумовленість вибору засобів їхнього вираження віком, рівнем освіченості, приналежністю до тієї чи іншої групи чи класу і т.п.

Тобто, можна з упевненістю стверджувати, що внутрішнє мовлення, як і зовнішнє, може слугувати засобом ідентифікації та характеристики людини.

Саме цим пояснюється широке використання прийому інтегрування внутрішнього мовлення персонажів у текст літературного твору з метою реалістичного та усестороннього зображення героя.

Відтворення внутрішнього мовлення персонажа допомагає автору заглибити читача у світ внутрішніх переживань, емоцій, оцінок та суджень

персонажа та разом з тим, може навіть слугувати окремим типом нарративу — викладом подій твору з точки зору певного його героя.

У художньому тексті ми маємо справу з імітацією реального внутрішнього мовлення людини. Тому, прагнучи максимально наблизити штучно відтворену у тексті внутрішню мову до її природного аналогу, автори вдаються до різноманітних технік та прийомів його вербалізації.

Так, наприклад, найчастіше внутрішня мова персонажів відтворюється у вигляді коротких, простих речень або коротких вигуків, інтегрованих у текст оповідача.

Разом з тим, літературне внутрішнє мовлення часто насичене діалектизмами, просторіччями, вульгаризмами, грою слів, іронією, тощо. Це, з одного боку, відкриває простір для точної характеристики персонажа-носія такого типу внутрішнього мовлення, проте, з іншого боку, може спричинити труднощі під час перекладу твору іншими мовами.

На сьогодні не існує єдиного визначеного набору правил та підходів до відтворення елементів внутрішнього мовлення у художніх творах, однак, вченими-перекладознавцями було зроблено перші спроби класифікації та теоретичного визначення можливих способів перекладу таких одиниць.

Згідно з першим підходом до визначення та аналізу можливих способів перекладу художнього внутрішнього мовлення, перекладач повинен спочатку вирішити, чи варто зберігати такі одиниці у тексті перекладу взагалі, і якщо відповідь є позитивною, визначити, чи варто зберігати тип внутрішнього мовлення, використаний в оригіналі і для тексту перекладу, чи слід трансформувати його у інший концепт.

Існує також інший рівень аналізу способів перекладу внутрішнього мовлення персонажів, на якому перекладачеві пропонується аналізувати перекладацькі трансформації, доцільні для використання на всіх мовних рівнях для кожного окремого фрагменту внутрішнього мовлення.

Найчастіше такі трансформації пропонують поділяти на лексичні, граматичні та лексико-граматичні.

Прийом відтворення внутрішнього мовлення персонажів для змалювання їх почуттів, емоцій та думок найчастіше застосовується у творах літератури доби модернізму — літературно-мистецької течії, що виникла в Європі у кінці XIX ст. як заперечення традиційних канонів та перенесення творчої уваги на людину та її почуття.

Серед інших рис модерністської літератури можна назвати використання міфотворчості, нехронологічний виклад подій у творі, відмова від всезнаючого оповідача на користь зображення різних аспектів та точок зору для одного й того ж явища.

Саме для створення такої багатоплановості нарративу модерністи використовують у своїй творчості прийом зображення внутрішнього мовлення, а отже, — й унікальних думок, переживань, ставлень та суджень героїв твору.

Однією з найвидатніших фігур літератури модернізму є Вірджинія Вулф. Проза авторки характеризується глибокою психологічністю, а один з романів В. Вулф — «Місіс Делловей» є класичним зразком використання

внутрішнього мовлення персонажів не тільки для створення їх особистісних характеристик, а й для побудови динамічного сюжету.

Українською мовою роман було перекладено у 2016 році.

Під час аналізу підходів до перекладу фрагментів внутрішнього мовлення, використаних у тексті твору, було відзначено, що перекладач відтворив 100% досліджених елементів внутрішньої мови.

Під час такого відтворення перекладач зберігає тип внутрішнього мовлення, використаний в оригіналі у більшості випадків.

Серед трансформацій, вжитих перекладачем, варто зазначити модуляцію, граматичні заміни, компенсацію та генералізацію, описовий та антонімічний переклад.

Часте використання перекладачем граматичних заміни дозволяє зробити висновок про його намагання створити найоптимальніший переклад з функціональної точки зору, який би також враховував розбіжності між вихідною та цільовою мовою.

Разом з тим, перекладач часто використовує прийоми модуляції та компенсації, роблячи тим самим фрагменти внутрішнього мовлення у тексті перекладу логічно структурованими та зрозумілими для читача.

Ще одним видатним письменником доби модернізму є Джеймс Джойс, чия творчість поєднує у собі всі типові риси модерністської прози та, разом з тим, привносить у скарбницю світової літератури безліч нових підходів до зображення художньої дійсності.

Так, для творів Джойса, як і для творів багато інших письменників-модерністів, характерно використання міфологічної основи для розробки власної системи образів та сюжетів.

Однак, базування творів на міфологічних мотивах дає письменнику можливість відкрити нові горизонти зображення вимірів часу і простору. Беручи за основу «безсмертні» класичні сюжети античної міфології, Дж. Джойс показує циклічність часу та відсутність його влади на світом та людьми.

Разом з цим, Джойс також відкидає можливість існування єдиної правильної точки зору на оточуючий світ, тому, як і інші модерністи-прозаїки, вдається до використання прийому внутрішнього мовлення для зображення думок різних персонажів з того чи іншого приводу.

Найвідоміший твір Джеймса Джойса, у якому можна чітко прослідкувати всі вищевказані риси та тенденції його творчості — багатоплановий роман «Улісс» — був перекладений українською мовою у 2017 році.

Перекладачі роману, намагаючись зберегти всі особливості авторського стилю Джойса та разом з тим, зробити текст роману легшим для сприйняття та розуміння аудиторією україномовних читачів, використовують наступні перекладацькі трансформації: граматичні заміни, лексичні додавання та опущення, прийом калькування для перекладу авторських неологізмів, що їх знаходимо у творі, та метод компенсації.

Що ж до загального способу передачі одиниць внутрішнього мовлення у тексті, варто зазначити, що перекладачі не відтворюють у тексті перекладу невеликий відсоток фрагментів внутрішнього мовлення та не використовують спосіб антонімічного перекладу (не передають внутрішнє мовлення словами автора).

Загалом, два проаналізовані переклади дають підстави зробити висновок про те, що під час перекладу художніх текстів з фрагментами внутрішнього мовлення перекладач так чи інакше намагається структурувати та впорядкувати його.

Такий підхід до перекладу того чи іншого фрагмента не завжди є універсально доречним, однак, оцінка типу внутрішнього мовлення, який необхідно перекласти та співставлення його з початковими інтенціями автора твору допоможе перекладачеві проаналізувати доцільність використання того чи іншого способу перекладу.

АНОТАЦІЯ

Казмірук В. Особливості вербалізації внутрішнього мовлення персонажів у творах Дж. Джойса та В. Вулф. – Миколаїв, 2019.

Дипломна робота присвячена вивченню особливостей вербалізації внутрішнього мовлення персонажів у творах Дж. Джойса та В. Вулф. В ній окреслюється найбільш використовувані способи відтворення внутрішнього мовлення українською мовою.

У теоретичному розділі йдеться про психолінгвістичні та лінгвостилістичні дослідження внутрішнього мовлення та засвідчується експресивна функція останнього.

Практичний розділ роботи визначає основні лексико-стилістичні характеристики романів В. Вулф «Місіс Деллоуей» та Дж. Джойса «Улісс». Крім того, аналізуються трансформації, що використовуються перекладачами для відтворення внутрішнього мовлення українською мовою.

Ключові слова: внутрішнє мовлення, психолінгвістичний, лінгвостилістичний, модерністська література, потік свідомості.

АННОТАЦИЯ

Казмирук В. Особенности вербализации внутренней речи персонажей в произведениях Дж. Джойса и В. Вульф. – Николаев, 2019.

Дипломная работа посвящена изучению особенностей вербализации внутренней речи персонажей в произведениях Дж. Джойса и В. Вульф и охватывает наиболее используемые способы воссоздания внутренней речи на украинском языке.

В теоретическом разделе речь идет о психолингвистических и лингвостилистических подходах к исследованию внутренней речи и указывается экспрессивная функция последней.

В практическом разделе определяются основные лексико-стилистические характеристики романов В. Вульф «Миссис Деллоуэй» и Дж. Джойса «Улисс». Кроме того, анализируются трансформации,

используемые переводчиками для воссоздания внутренней речи на украинском языке.

Ключевые слова: внутренняя речь, психолингвистический, лингвостилистический, модернистская литература, поток сознания.

ABSTRACT

Kazmiruk, Valeriia. Verbalization of character's inner speech in James Joyce and Virginia Woolf's novels, its rendering into Ukrainian. – Mykolaiv, 2019.

This master's thesis analyzes the ways of verbal presentation of characters' inner speech in James Joyce and Virginia Woolf's novels and highlights the most commonly used approaches to translating the inner speech units from English into Ukrainian.

Theoretical section of the thesis deals with examining psycholinguistic and linguostylistic views of the notion of inner speech and providing evidence of inner language's strong expressive function.

Practical section defines the main stylistic and lexical characteristics of the novels *Mrs. Dalloway* by V. Woolf and *Ulysses* by J. Joyce and quantitatively evaluates the transformations used by translators while rendering the inner speech units in the novels above into Ukrainian.

Key words: inner speech, psycholinguistic, linguostylistic, Modernist literature, stream of consciousness.